

ضد مسیح در مسیحیت^۱

انسبه شیرخدائی^۲

دانش آموخته کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، گروه ادیان و عرفان، تهران، ایران.

فاطمه لاجوردی^۳

استادیار دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران، گروه ادیان و عرفان، تهران، ایران.

چکیده

ظهور دجال یا ضد مسیح که در همه چیز با مسیح مخالف است، در مسیحیت از نشانه‌های ویژه آخرالزمان به شمار می‌آید. باور به دجال در قرون اولیه مسیحی با الهام از کتب مکاشفه‌ای عهد عتیق توسط پدران کلیسا مورد توجه قرار گرفت، در قرون وسطی بسط یافت و از قرن شانزدهم میلادی به بعد مصادیق زیادی برای آن در نظر گرفته شد. در کتاب مقدس آیاتی چند به دجال اشاره دارد. حاکمیت او اهریمنی و جهانی است و براساس مکاشفه یوحنا، دنیا شیطان را در قالب این رهبر حیوان منش جهانی پرستش خواهد کرد. دجال دشمن نهایی نیکی‌ها است و تعالیم مسیحی بر این امر تأکید دارد که او از هم اکنون در کار است. او و لشکریانش با خدا و نقشه‌های او مخالفت می‌کنند. برخی او را شخصی شرور، عده‌ای آن را یک نظام و جریان جهانی می‌دانند، و عده‌ای دیگر نیز برخی از رهبران مذهبی و سیاسی دنیا را به عنوان ضد مسیح یا دجال در نظر می‌گیرند. به نظر می‌رسد که اعتقاد به ظهور دجال ریشه در یهودیت داشته باشد. بازتاب اسلامی این پدیده را می‌توان در شخصیت «الدجال» یافت، که تأثیر آشکاری در الهیات، هنر، ادبیات و سیاست دارد. در این جستار کوشش بر آن بوده است که برخی ابعاد مختلف ضد مسیح مورد بررسی قرار گیرد.

کلید واژه‌ها

دجال، ضد مسیح، آخرالزمان، بلیعال، مکاشفه یوحنا، مسیح.

۱. تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۹/۲۰ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۲/۱/۲۱

۲. پست الکترونیک: narsis.shiry@yahoo.com

۳. پست الکترونیک (مسئول مکاتبات): flajevardi@yahoo.com

واژه شناسی ضد مسیح

ضد مسیح یا Antichrist انگلیسی، کلمه‌ای است که در اصل از واژه آنتی کریستوس^۱ یونانی اخذ شده است. آنتی در این ترکیب پیشوند، و دارای دو معنای مخالف و ضد، و جانشین و بدل برای چیزی است.^۲ کریستوس نیز لقب مشهور عیسی به یونانی، به معنی «مسیح» یا مسح شده است که واژه عبری و عربی آن از یک ریشه اند. واژه مسیحا در اصطلاح بر نجات دهنده‌ای اطلاق می‌شود که همه انبیاء بنی اسرائیل وعده آمدن او را برای نجات قوم خویش داده بودند.^۳ مسیحیان نخستین بر این باور بودند که عیسی مسیح همان مسیحی‌های منجی است، اما از نظر یهودیان، ماشیح یا مسیحی‌های آینده قوم یهود، که ناجی نهایی این قوم است، در اصل ربطی به عیسای مسیحیان ندارد.^۴ بدین ترتیب کریست به معنای مسیح، همان کسی است که با بازگشت مجدد خویش جهان را از بدیها نجات می‌دهد، و دجال به معنای دشمن، ضد مسیح و متضاد با هر آنچه وابسته و مرتبط به عیسی مسیح است، در نظر گرفته می‌شود.

ضد مسیح در معنای دیگر خود، به عنوان مسیح دروغین یا مسیح دجال^۵، یعنی کسی است که پیش از مسیح ظهور می‌کند و در جای او می‌نشیند.^۶ او نه تنها ضد مسیح است،

1. antiChristus

2. Thomson, J.E.H., "Antichrist", *The International Standard Bible Encyclopedia*, G.W. Bromiley(ed.), Michigan, W. B. Eerdmans Publishing Company, 1975, vol.1, p.139.

۳. اگریدی، جوان، مسیحیت و بدعت‌ها، ترجمه عبدالرحیم سلیمانی اردستانی، قم، مؤسسه فرهنگی طه، ۱۳۷۷ش، ج ۱، ص ۴۴؛ رابرتسون، آرچیبالد، عیسی، اسطوره یا تاریخ، ترجمه حسین توفیقی، قم، مرکز مطالعات و تحقیقات ادیان و مذاهب، ۱۳۷۷ش، ص ۱۴۰؛ تلخ، پل، الهیات سیستماتیک، ترجمه محسن سپهر، تهران، نشر مرکز، ۱۳۸۲ش، ج ۲، ص ۱۴۰؛ آرسترانگ، کرن، *خداشناسی از ابراهیم تا کنون* (دین یهود، مسیحیت و اسلام)، ترجمه محسن سپهر، تهران، نشر مرکز، ۱۳۸۲ش، ص ۱۳۲؛ تیسن، هنری، *الهیات مسیحی*، ترجمه ط. میکائیلیان، قم، حیات ابدی، بی تا، ص ۹۳؛ عقاد، عباس محمود، *حیات المسیح*، قاهره، دار نهضة، ۱۹۹۶م، فصل المسیح.

4. Arnold, E., *Gods Revolution*, U.S.A, Plough Publishing House, 2007, pp.360, 471; Bromiley, G.W., "God", *The International Standard Bible Encyclopedia*, G. W. Bromiley(ed.), Michigan, W. B. Eerdmans Publishing Company, 1979, vol.2, pp.500-502.

5. another Christ

6. pro-Christ / receptacle

بلکه به داشتن هر مقام و حق قانونی مسیح نیز تظاهر می‌کند، چنان‌که در زمان حکومت زود گذرش مدعی تمام احترام و حقیقتی خواهد بود که پسر خدا شایسته آن است.^۱

دجال در عربی به معنای آب طلا است و از این رو، به افراد بسیار دروغگو که باطل را حق جلوه می‌دهند، دجال می‌گویند. دجال از جمله مفاهیمی است که در هر سه دین توحیدی یهودیت (با نام آرمیلوس^۲)، مسیحیت (با نام ضد مسیح) و اسلام (صائد بن صید) مطرح شده و مباحث بسیاری را به خود اختصاص داده است.^۳

در مسیحیت، دجال واژه‌ای است که به اهریمن یا دشمن اصلی مسیح در زمان پایانی اطلاق می‌شود و درحقیقت به معنای جاعل، متقلب، رقیب و ضد مسیح است.^۴ او یک انسان، بلکه برتر از یک انسان، و درواقع تقلید شیطان از خدا-انسان^۵ یا تجسمی از دیو (شرها و پلیدی‌ها) است، که از راهی شوم با اقامه دروغ مردم را می‌فریبد و در پایان جهان، با نیروهای خداوند و مقدسان مبارزه می‌کند. این شخصیتی است که گمان می‌رود از متون مکاشفه‌ای قدیمی‌تر، از جمله متون بابلی و عهدعتیق اقتباس شده باشد. برخی براین باورند که این عقیده از آمیختگی تفکر معادشناختی یهود و برخی باورهای فرجام شناسانه در متون مکاشفه‌ای ایران باستان، آنجا که از بزرگ‌ترین نبرد اورمزد و اهریمن در زمان پایانی سخن به میان می‌آید، به وجود آمده باشد. به هر روی، این عقیده ظاهراً به تدریج از یهودیت وارد تعالیم مسیحی شده است.

1. Pink, A.W., *From The Christian Classics Ethereal Library The Antichrist*, U.A.S, Kregel Publications, 1988, p.1.

2. Armilus ، در تلمود ضد مسیح آرمیلوس خوانده می‌شود که تغییر یافته رومیلوس است. نک:

Thomson, J.E.H, p.140.

3. توفیقی، حسین، «هزاره گرایی در فلسفه تاریخ مسیحیت»، پیشگوییها و آخرالزمان (مجموعه مقالات)،

تهران، موعود عصر، ۱۳۸۲ش، صص ۴۴، ۴۵؛ و نیز:

Pink, A.W., *The Antichrist, A Systematic Study of Satan's Counterfeit Christ*, U.A.S, Kregel Publications, 1988, pp.31, 42 ; Shelly, Rubel, *The Names of Jesus*, USA, Howard Publishing Co., 1999, p.56; Brown, S.F., *World Religions*, New Delhi, Viva Books, 2008, vol.4, pp.25,26; Sachar, L. A., *A History of the Jews*, New York, A. A. Knopf, 1966, p.124; Gedpes, L.W., "Macciah", *The Catholic Encyclopedia*, C.G. Herbermann(ed.), New York, 1970, vol.10, pp.473,476; Mas, A.J., "The Character of Jesus Christ", *ibid*, vol.8, pp.822-823.

4. an alter Christos

5. God-man

سیر تحول تاریخی

پیش‌زمینه‌های شکل‌گیری مفهوم دجال را می‌توان در مباحث مکاشفاتی و فرجام‌شناسانه دوره‌های اولیه تاریخ یهود، به‌ویژه در کتاب دانیال یافت، که در آن از پادشاه شروری سخن به میان می‌آید که دشمن خداوند است و در رأس سپاهی بزرگ می‌تازد، سه پادشاه را از میان بر می‌دارد، سه سال و نیم حکم‌روایی می‌کند و معبد خداوند را به بدترین آلودگی‌ها می‌آلود و ویران می‌کند.^۱ این پیش‌گویی، که در میان یهودیان و سپس مسیحیان از اعتبار خاصی برخوردار بود، موجب آن شد که در هر دوره، پادشاه یا امپراطوری که نمونه چنین ظالمی بود، موضوع این پیش‌گویی به شمار آید و همه ویژگی‌های دیگر این شخصیت به او نسبت داده شود. به همین سبب، در طول تاریخ، کسانی چون آنتیوخوس چهارم، پومی و کالیگولا، و سرانجام نرو شخص موردنظر این پیش‌گویی شمرده شدند.^۲

درباره خاستگاه این اندیشه توضیحات مختلفی ارائه شده است. برخی آن را تفسیر فرجام‌شناسانه اسطوره هیولای آشفتگی می‌دانند که در اسطوره‌های کیهان‌زایی خاور نزدیک در برابر خدای آفریننده صف‌آرایی می‌کند. برخی دیگر دوگانه‌گرایی مزدایی و نفوذ آن در اندیشه یهودی را در ظهور چنین مفهومی مؤثر می‌شمارند. برخی نیز سرچشمه این اندیشه را تأثیر سه سنت باستانی بر یکدیگر می‌دانند که عبارت‌اند از: مفاهیم فردی یا جمعی دشمنی فرجام‌شناسانه مبتنی بر اتفاقات سیاسی؛ شخصیت اسطوره‌ای بلیار؛^۳ تحول اسطوره نرو. اسناد نشان می‌دهد که عقیده به ضد مسیح تحت تأثیر اسطوره‌های باستانی و شرایط سیاسی زمانه به وجود آمده است. برای نمونه، هتک حرمت معبد به دست پادشاه آنتیوخوس، آزار وحشیانه یهودیان و اعتقاد به بازگشت وی در پایان جهان، رویدادهای اندوهباری بودند که براساس تفسیری عام، و مبتنی بر اسطوره‌ای بنیادین چنین مفهومی را به وجود آوردند.^۴ به هر روی، پس از کتاب دانیال، در دیگر متن‌های یهودی نیز اشاره‌ها و

۱. دانیال، ۷: ۲۵، ۱۱: ۳۶-۴۰.

2. Bousset, W., "Antichrist", *Encyclopedia of Religion and Ethics*, James Hastings(ed.), Edinburgh, T. & T. Clark, 1980, vol.1, pp.578-579; Idem, "Antichrist", *Encyclopadia Britannica*, Cambridge, Cambridge University Press, 1915, vol.2, p.121.

3. Ibid.

4. Idem, p.578; McGinn, B., "Antichrist", *Encyclopedia of Religion*, Lindsay Jones(ed.), New York, MacMillan, 2005, vol.1, p.394.

عبارت‌هایی در این زمینه یافت می‌شود که در آنها به ویژه تأثیر دوگانه‌گرایی ایرانی آشکارتر است. برای نمونه، در *عهدنامه لاری* (۳:۳ و ۱۸:۲) و پیشگوئی‌های سیبیلی^۱ (۳:۶۳-۷۴) به فرشته‌ای بد به نام بلیعال یا بلیار^۲ اشاره دارد، که به عنوان دشمن نهایی خدا عمل می‌کند. در طومارهای بحرالمیت نیز از روح خیر که منشأ صلح، نیکوکاری و شادی است و روح شر که برانگیزاننده آسفتگی، بدکاری و اندوه است، یاد می‌شود. هم‌چنین در *قانون جامعه* از دو روح سخن به میان می‌آید که یکی با عنوان شاهزاده نور و دیگری به نام فرشته تاریکی رو در روی هم قرار می‌گیرند. در کتاب *میشاق مشایخ دوازدهگانه*^۳، از به بند کشیده شدن شاهزاده تاریکی یا بلیعال به امر مسیحا سخن به میان می‌آید و به طور شاخص تر، در «طومار جنگ»، که از جمله طومارهای یافت شده در قمران است، از نبرد نهایی فرزندان نور و فرزندان تاریکی، و سرانجام آن نبرد صحبت شده است.^۴ بدین ترتیب، ملاحظه می‌شود که مفهوم دجال به معنای شر نهایی، و جنگ او با نیروهای خیر در متون قمران نیز یافت می‌شود.^۵

چنین به نظر می‌رسد که بعدها منابع مکاشفه‌ای یهودی منبع عینی توصیف ضد مسیح قرار گرفت و مورد توجه مسیحیان واقع شد.^۶ اشاره‌های عهد جدید نیز برخی شباهت‌ها را با سنت‌های یهودی درباره پیامبر دروغین و یا دجال نشان می‌دهد. در عهد جدید نام ضد مسیح تنها در رساله‌های اول و دوم یوحنا (اول یوحنا ۲: ۱۸ و ۲۲، ۴: ۳؛ دوم یوحنا، ۷) به چشم می‌خورد، اما اشاره به شخصیت دشمن نهایی که در برابر خداوند می‌ایستد، در جاهای مختلف عهد جدید یافت می‌شود. در نامه دوم پولس به تسالونیکیان به «مرد شریر» و «فرزند هلاکت» اشاره شده است که قیام بزرگ را رهبری می‌کند، هم‌چون خدا در معبد

1. *Sibylline Oracles*

2. Belial or Beliar

3. *Testament of Twelve Patriarchs*

4. Philips, A., "The Demonology of The Dead Scrolls", *The Dead Sea Scrolls After Fifty Years*, P. W. Flint & J. Vanderkam (eds.), Leiden, Brill, 1993, pp.343-344; Mach, M., "Angels", *Encyclopedia of the Dead Sea Scrolls*, L. H. Schiffman & J. C. Vanderkam (eds.), New York, Oxford University Press, 2000, p.191.

5. McGinn, B., vol.1, p.394; Davidson, F., *The New Bible Commentary*, Michigan, W. B. Eerdmans Publishing Company, 1953, vol.2, p.681.

6. Jenks, G. C., *The Origins and Early Development of the Antichrist Myth*, New York, University of Queensland, 1991, p.18.

خداوند می‌نشیند و سرانجام در پاروسیا به دست مسیح کشته می‌شود.^۱ در انجیل‌های مرقس، متی و لوقا نیز از «ویرانی مکروه» که در مکان مقدس روی می‌دهد، ظهور مسیحا و انبیاء کاذب و دیگر رویدادهای آخرالزمان سخن به میان آمده است.^۲ در مکاشفه یوحنا نیز به شخصیت ضد خداوند اشاره می‌شود که در قالب اژدها، «مار آغازین که شیطان نامیده می‌شد»، دو جانور وحشی و ... ظهور می‌کند.^۳

ویژگی خاص شکل مسیحی این سنت، که اصطلاح ضد مسیح در آن شکل گرفته است، جنبه ضد مسیحایی این شخصیت است و به همین سبب، در متون مکاشفه‌ای متأخر مسیحی، وی با صفات جسمانی خاصی توصیف می‌شود. توصیف ویژگی‌های جسمانی او را در متون مکاشفه‌ای متأخر یهودی، هم‌چون سفر زربابل نیز می‌توان یافت که در آنها، این ویژگی‌ها به آرمیلوس نسبت داده شده است.^۴

عنصر دیگری که به این مجموعه باورها افزوده شد، کسی به نام «نرو ردیویوس»^۵ است که با مطرح شدن آن، حاکم پلید آخرالزمانی ویژگی‌های امپراتور رومی را به خود می‌گیرد که معرف بالاترین شر و پلیدی قابل ادراک است. ایده ظهور دوباره نرو در آخرالزمان در پیشگویی‌های سیبلی مطرح می‌شود که نخستین منبع تفصیلی چنین اندیشه‌ای را تشکیل می‌دهد. در این متن، شیطانی کردن شخصیت نرو به کمال خود می‌رسد و درباره بازگشت او گفته می‌شود که: «آنگاه او باز خواهد گشت، و خود را هم‌سنگ خداوند او خواهد نمود، اما خداوند به او نشان خواهد داد که او چنین نیست».^۶

به این ترتیب، می‌توان دریافت که مهمترین تحولی که در آغاز مسیحیت در مفهوم ضد مسیح رخ داد، تغییر تدریجی آن بر اساس نامه دوم پولس به تسالونیکیان و نیز

۱. دوم تسالونیکیان، ۲: ۱-۱۲.

۲. مرقس، ۱۳: ۵-۶ و ۱۴: متی، ۲۴-۲۵؛ لوقا، ۲۱.

۳. مکاشفه یوحنا، ۱: ۷، ۱۳: ۱-۱۰، ۱۷: ۳-۱۸، ۱۹: ۱۹-۲۱. نیز نک:

Bousset, W., "Antichrist", *Encyclopedia of Religion and Ethics*, vol.1, p.579; McGinn, B., vol.1, p.394.

4. Stone, M. E., "Antichrist", *Encyclopedia Judaica*, F. Skolnik(ed.), New York, Thomson, 2007, vol.2, p.193.

5. Nero redivivus

6. Stone, M. E., vol.2, p.193; Bousset, W., "Antichrist", *Encyclopedia Britannica*, vol.2, p.122.

رساله‌های یوحنا بود که در آنها شخصیت ضد مسیح از ظالم خونریزی که در آخرالزمان ظهور می‌کند و یهودیان را به خاک و خون می‌کشد، به مسیحایی کاذب تبدیل شد که در تضاد مستقیم با مسیحای حقیقی است، در معبد خدا مستقر می‌شود و در میان یهودیان مورد تأیید و حمایت قرار می‌گیرد. با چنین تحولی، این ایده سرانجام ارتباط خود را با هرگونه واقعیت تاریخی موجود، هم‌چون امپراطوران روم یا پادشاهان ستم‌گر دیگر گسست و به مفهومی صرفاً انتزاعی، آرمانی و فرازمانی تبدیل شد.^۱

در سده‌های بعد، آباء کلیسا نیز به تدریج به نظریه‌پردازی درباره شخصیت و مفهوم ضد مسیح پرداختند و به همان نسبت که به موضوعات مسیح‌شناسی از وجوه مختلف آن توجه نشان دادند، به تفسیر و تأویل شخصیت متضاد او، یعنی همان ضد مسیح نیز پرداختند، با این تفاوت که به عوض ویژگی‌های اسطوره‌ای آن، بیشتر به جنبه‌های الهیاتی این مفهوم توجه داشتند. از این میان می‌توان به ایرنائوس اشاره کرد که در رساله «برعلیه بدعت‌ها»^۲ به این موضوع پرداخت و هیپولیتوس که در رساله «درباره مسیح و ضد مسیح»^۳ و تفسیر خود بر کتاب دانیال آن را مورد بحث قرار داد. برخی از متفکران پس از هیپولیتوس نیز کوشیدند تا میان مجموعه‌ای از سنت‌های مربوط به ضد مسیح هماهنگی به وجود آورند و در نهایت میان دو گونه دشمن نهایی تمایز قائل شدند: یک ظالم رومی که نیرو نماینده آن بود، و یک مسیحای دروغین از سبط دان که معبد اورشلیم را دوباره می‌ساخت.^۴

چنان‌که پیشتر اشاره شد، آباء کلیسا نیز از زاویه نگاه خاص خود به این موضوع پرداختند و در این زمینه آثاری به وجود آوردند. براساس پاره‌ای از تفاسیر انجیلی و نام‌های مستفاد از مکاشفه یوحنا که در دوران پدران کلیسا و اوایل قرون وسطی نوشته شده است، نمایی کلی در شرح شخصیت و ماهیت دجال بدست می‌آید. در همین زمینه، تیکونیوس، مفسر دوناتی (د ۳۹۰م) برداشتی اخلاقی از دشمن نهایی را ارائه کرد و آن را پیکره مجموعی

1. Bousset, W., *ibid*; idem, "Antichrist", *Encyclopedia of Religion and Ethics*, vol. 1, p. 579.

2. *Adversus Haereses*

3. *On Christ and the Antichrist*

4. McGinn, B., vol.1, p.394; Bousset, W., "Antichrist", *Encyclopedia Britannica*, vol.2, p.122.

از بدکاران درون کلیسا به شمار آورد. این سنت فکری توسط پاپ گرگوری اول (د ۴۰۴م) به قرون وسطی انتقال یافت و از آن پس، نگاه گروهی به ضد مسیح که مجموعه‌هایی چون بدعت‌گزاران، مسلمانان و یهودیان را شامل می‌شد، در قرون وسطی رایج شد، اما در عین حال افراد شریب، درون یا بیرون مسیحیت نیز هم‌چنان ضد مسیح یا پیشاهنگ او به شمار می‌آمدند. در سده ۱۰ میلادی، راهبی فرانسوی به نام آدسو، در نامه خود به نام *رساله‌ای درباره ضد مسیح*^۱ که بر اساس الگوی زندگی یک قدیس نوشته شده بود، دشمن نهایی را به عنوان ترکیبی از مسیح دروغین و یک ظالم جبار تصویر نمود. این تصور از مفهوم ضد مسیح در طی قرن‌ها به عنوان مفهوم رایج در کلیسای کاتولیک باقی ماند و در سده‌های بعد بر اساس آن، و نیز دیدگاه‌های مکاشفاتی دوباره احیا شده، به‌ویژه در آثار یواخیم فلوریسی، کتاب‌ها، نمایشنامه‌ها و آثار هنری متعددی به وجود آمد.^۲

بر همین اساس، مفهوم ضد مسیح به تدریج ابعاد سیاسی گوناگونی نیز پیدا کرد و در درگیری‌ای پرشماری که در اروپای آن روزگار جریان داشت، هر یک از گروه‌های درگیر به دیگری نسبت ضد مسیح می‌داد، یا آنکه دشمن خود را پیشقراول ضد مسیح به شمار می‌آورد. در این میان، به‌ویژه این دیدگاه که پاپ رم ضد مسیح است، اهمیت تاریخی خاصی یافت، زیرا نخست در میان فرانسیسی‌های مخالف که هنوز به آرمان فقر خود پایبند بودند، مورد پذیرش قرار گرفت و در سال‌های بعد از طریق آنها به فرقه‌های اصلاح طلب پیش از لوتر انتقال پیدا کرد و سرانجام در اندیشه‌های مارتین لوتر خود را نشان داد.^۳

لوتر به صراحت نظام پاپی را دجال خواند و اظهار داشت که نه تنها مقام پاپی، بلکه هر کس که منصبی را از پاپ بپذیرد نیز دجال و ضد مسیح است.^۴ در سده‌های پس از جنبش اصلاحات، معادل انگاشتن پاپ با ضد مسیح به تدریج امری حاشیه‌ای به شمار آمد، هر چند که برخی از عالمان پروتستان هم‌چنان بر این دیدگاه پای می‌فشردند و تا امروز هم به آن معتقد مانده‌اند. به این ترتیب، در دوره جدید مفهوم ضد مسیح بیشتر در میان

1. *Letter on the Antichrist*

2. McGinn, B., vol.1, p.394; Bousset, W., "Antichrist", *Encyclopedia of Religion and Ethics*, vol.1, p.581.

3. Bousset, W., *ibid.*

4. Meredith, R.C., *Who or What is the Antichrist*, USA, Living Church of God, 2000, p.20.

مسیحیان عامی، بنیادگرایان و فرقه‌گرایان و برخی افراد با گرایش‌های خاص باقی مانده است. آثار قرون وسطایی این اندیشه را نیز می‌توان در فرهنگ عمومی معاصر، همانند فیلم‌های هالیوود،^۱ کارت‌های اعتباری الکترونیک، بارکدها و برخی از شخصیت‌های دینی و سیاسی جوامع مسیحی در سده‌های متاخر، هم‌چون پاپ‌ها، شخصیت‌های سیاسی و پادشاهان اروپا ملاحظه کرد.^۲ در یک جمع‌بندی کلی می‌توان سه رویکرد اصلی را در تفسیر پیش‌گویی‌های مربوط به ضد مسیح باز شناخت:

الف) اشخاصی که در قرون گذشته می‌زیستند و هلاک شدند، مانند: آنتیخیوس ایپفانی^۳ و نرو، امپراطور روم.^۴

ب) یک روح شریر یا یک نظام اجتماعی کلی، که به قدرت روم، حاکم جبار اورشلیم، ازدها در مکاشفه یوحنا، پیامبران دروغین و یا برخی از سیاست‌مداران و رهبران دینی جهان اشاره دارد.^۵

ج) کسی که در آینده خواهد آمد و جلوه اصلی او مخلوق هولناکی در آخرالزمان است و دجالان پیش از او، در حقیقت مقدمه آمدنش هستند. در زمان پایانی برخی از ایمانداران از دین برگشته به ارواح اغواکننده گمراه و تعالیم شیاطین تمسک می‌جویند.^۶

۱. هم‌چون فیلم‌های بچه زرماری (۱۹۶۸)، فال (۱۹۷۶) و ...

2. McGinn, B., vol.1, p.395; Bousset, W., "Antichrist", *Encyclopaedia of Religion and Ethics*, vol.1, p.581.

3. Antiochus Epiphnes

4. Pink, A. W. *The Antichrist...*, pp.12-17, 31, 42; Bousset, W, "Antichrist", *Encyclopaedia of Religion and Ethics*, vol.1, pp.578- 579; Darrade, Dan, *The Anti-Christ Exposed*, USA, Teach Services, 1995, p.viii; Black, M. and Rowly, H.H, *Peakes Commentary on the Bible*, London, Routledge, 2001, vol.2, p.1052; Russell, J. B., *Satan, the Early Christian Tradition*, USA, Cornell University Press, 1984, p.27.

۵. ۱۲: ۱۳-۱۵.

۶. متی ۲۴: ۵؛ و نیز:

Bousset, W, "Antichrist", *Encyclopaedia of Religion and Ethics*, vol.1, pp.578-579.

۷. اول تیموتائوس، ۴: ۱؛ و نیز:

Pink, A. W., *The Antichrist...*, pp.2, 12, 16, 21.

لقب‌های ضد مسیح

بیست و پنج لقب برای ضد مسیح عنوان شده است که به بررسی برخی از آنها می‌پردازیم:

۱. دجال، به صراحت تنها در رساله‌های یوحنا آمده است.^۱ برخلاف باور کلی، این لقب در مکاشفه یوحنا نیامده و در مجموع چهار بار در رساله‌های یوحنا دیده می‌شود.
۲. وحش یا جانور^۲، نخستین جایی که این واژه به عنوان لقب برای ضد مسیح به کار برده می‌شود، مکاشفه یوحنا است که به دفعات آمده است. یوحنا او را جانوری می‌داند که از دریا بیرون می‌آید و برخی اوقات به‌طور تشبیهی برای شخص بی فرهنگ و حیوان صفت به کار می‌برد. چنان‌که در کتاب دانیال آمده است: «... دیگری مثل پلنگ بود...» و این درحقیقت تشبیه موجودی تندرو به پلنگ است و شاید گسترش سریع یک امپراطوری فراگیر را به جانوری پر سرعت توصیف کرده باشد.^۳ به همین ترتیب آنچه در مکاشفه درباره وحش آمده است نیز می‌تواند این چنین باشد. این نام شخصیت هولناک و خطرناک ضد مسیح را بیان می‌کند و بر انسانی وحشی، حیوان صفت، خون‌خوار و بی رحم دلالت دارد که ضد همه مقدسات الهی و مخالف مسیح است.^۴
۳. مرد بی قانون،^۵ ارتداد بزرگ، سر بی دینی،^۶ شبان باطل.^۷ در نوشته‌های یوحنا و برخی از نامه‌های پولس از یک ارتداد بزرگ، بی قانونی یا بی دینی در آخرالزمان به واسطه شخصی که ضد مسیح است، سخن می‌گوید.^۸ در برخی از ترجمه‌های انجیل به دجال، مرد شیریر هم اطلاق می‌شود که علت گناه و بی دینی می‌باشد. همان‌طور که در رساله اول یوحنا چنین آمده است: «ای فرزندان، شما از خدا هستید و بر ایشان غلبه یافته‌اید، زیرا او که در

۱. اول یوحنا: ۲، ۲۲، ۱۸؛ ۴: ۳؛ ۲ یوحنا: ۱، ۷.

2. Beast

۳. دانیال ۷: ۶؛ مکاشفه ۱۳: ۱۱؛ ۷.

4. Fausset, A.R., "Definition for Antichrist", *The New Bible Dictionary*, USA, W.B. Eerdmans Publishing Company, 1878; Pink, A.W., *The Antichrist...*, p.4.

5. the man of lawlessness; Ston, M.E., "Antichrist", p.194.

۶. اول تسالونیکیان، ۲.

۷. زکریا، ۱۱: ۱۷.

۸. دوم تسالونیکیان، ۲: ۳-۱۲.

شماست، بزرگتر است از آنچه در جهان است»^۱ و در رسالهٔ دوم پطرس می‌خوانیم: «ایشان از دنیا هستند، سخنان دنیوی می‌گویند و دنیا ایشان را می‌شنود» و در جای دیگر همین رساله، اهل سدوم^۲ بی‌دین معرفی می‌شوند. دجالان کسانی هستند که با رهبری‌هایشان ایمان داران را گمراه می‌کنند.^۳ ضد مسیح با حيله‌گری و دروغ بر ضد دستورات خداوند پافشاری خواهد کرد و دیگران را هم به این کار ترغیب می‌کند.^۴

۴. فرزند هلاکت،^۵ این لقب به معنای انسان مخرب، عامل خرابی و هلاکت است و به معنای شخصیتی گمراه‌کننده که مردم را به راهی مخالف راه خداوند می‌کشاند و مرگ و گمراهی را با خود دارد که در گفتهٔ مسیح آمده است: «شیطان می‌آید، تا بدزد، بکشد و هلاک سازد».^۶ پسر هلاکت (هلاک شونده یا کسی که سرانجام به هلاکت و سقوط دچار خواهد شد) لقبی است که بیش از سایر القاب برای ضد‌مسیح به کار رفته است.^۷ در کتاب مکاشفه آمده است: «ضد مسیح یا وحش در نهایت به دریاچهٔ آتش افروخته خواهد افتاد».^۸ مرد شریر^۹ و فرزند هلاکت از بدترین القابی است که در انجیل برای دجال مطرح می‌شود، و بیانگر شخصیت پلید و خطرناک اوست، چندان‌که آدمی از دیدنش به روی در می‌افتد. طبیعت او استثنایی، دوگانه، تقلید شیطان از خدا انسان و تجسمی از دیو و تمام پلیدی‌ها است. هنگامی که برمی‌خیزد، نیرومندان به هراس می‌افتند و از شدت ترس از خود بی‌خود می‌شوند. هیچ کس جرأت ندارد که چهرهٔ او را بگشاید و به آن بنگرد. دندانهایش هولناک است، شمشیر، تیر و مزارق بر وی اثر نمی‌کند و آهن برایش چون کاه است. تیرهای کمان او را فراری نمی‌دهد و وی سنگ فلاخن را به کاه مبدل می‌کند. از هیچ چیز نمی‌هراسد،^{۱۰} فریبکار است و منشأ تمام شرارت‌ها و گناهان آدمی خواهد بود. مرد شریر

۱. ۳: ۴.

۲. دوم پطرس، ۲: ۷.

۳. همان، ۳: ۱۷.

4. Pink, A.W., *The Antichrist . . .*, pp.3,4.

5. the son of perdition/ the man doomed/ to destruction.

۶. یوحنا، ۱۰: ۱۰.

7. Pink, A.W., *The Antichrist . . .*, p.2.

۸. ۱۹: ۲۰؛ یوحنا، ۱۷: ۱۲.

9. Ston, M.E., p.194.

۱۰. ایوب، ۴۱.

بیانگر آن است که ضد مسیح مظهر گناه به شمار می‌آید و از این رو دجال را انسان گناه نیز خوانده‌اند. پسر هلاکت نیز نه تنها بیانگر انسانی فاسد و خراب، بلکه زادهٔ دراگون (شیطان) می‌باشد. او منحط‌ترین انسان‌ها و حد نهایی سیطره و عمل شیطان است، چنان‌که همهٔ خباثت، حیله، دغل‌کاری و قدرت مار (شیطان) در این هیولای وحشتناک متجلی می‌گردد.^۱

۵. شاخ کوچک،^۲ در کتاب *دانیال* دجال با نام شاخ کوچک، به عنوان یکی از نمادهای آخرالزمان توصیف شده است.^۳ این توصیفی کنایه‌ای است، زیرا شاخ کوچک از همهٔ شاخ‌های دیگر قدرتمندتر، دارای چشمانی شبیه به یک انسان و دهانی پر از سخنان تکبرآمیز و کفرآمیز است.^۴ شبیه این مطالب در سخنان پولس در رسالهٔ دوم تسالونیکیان نیز یافت می‌شود.^۵ او با خداوند و هر آنچه منسوب به او است، مخالفت می‌کند و خود را برتر از همه چیز می‌خواند، تا آنجا که در معبد خداوند به جای او می‌نشیند و چنان رفتار می‌کند که گویا خدا است. برخی چنین تفسیر می‌کنند که او از نسل سومین امپراتور روم و مظهر آنتیخیوس است، که در قرن دوم میلادی می‌زیسته و دشمن یهودیان بود. اما براساس گفته‌های یوحنا، هر چند که دجالان متعددی اکنون در کاراند، اما دجال حقیقی در زمان پایانی ظاهر می‌شود. بدین ترتیب، آنتیخیوس نمونهٔ اولیهٔ ضد مسیح است.^۶

۶. شاهزاده و رئیس^۷ که خواهد آمد،^۸ دربارهٔ اطلاق این لقب به دجال، میان دانشمندان و مفسران کتاب *مقدس* بحث‌های بسیاری درگرفته است. برخی این حاکم را ژنرال رومی تیتوس^۹ می‌دانند که در سال ۷۰ میلادی اورشلیم را ویران ساخت. هم‌چنین

۱. دوم تسالونیکیان، ۲؛ مزامیر ۱۰: ۳، ۴.

2. the little horn

۳. ۷: ۷؛ ۸: ۷.

۴. *دانیال*، ۷: ۸-۱۱، ۲۱-۲۶؛ ۸: ۹-۱۲.

۵. ۲: ۴.

۶. متی، ۲۴: ۱۵؛ و نیز:

Grant, F.C., "Antichrist", *Encyclopaedia Americana*, USA, Scholastic Library Publishing, Inc., 2006, vol.2, p.58; Russell, J.B., *Lucifer, the Devil in the Middle Ages*, USA, Cornell University Press, 1984, p.12.

۷. *دانیال*، ۹: ۲۶.

8. The Prince That Shall Come

9. Titus

دجال با لقب شاه خودسر^۱، شاهزاده شریر و کافر اسرائیل^۲، ملک الهاویه^۳ که در عبرانی آبدون و در یونانی اپلیون، به معنای شاه و فرشته مسلط بر آتش، شاه بابل^۴، شاهزاده صور و پادشاه سخت رو و ماهر نیز خوانده می‌شود.^۵

۷. شبان باطل و نادان^۶ بر سر تفسیر این لقب توافقی وجود ندارد. این لقب بر شخصیتی شرور و فاسد اطلاق می‌شود که خداوند درباره او داوری می‌کند. در باب ۱۱ کتاب زکریا، به قدرت و ارتش ضد مسیح، و آگاهی و هوشیاری او اشاره شده است. این تفسیر ممکن است با توصیف یوحنا در مکاشفه هم خوانی داشته باشد.^۷

۸. اغواگر، خونخوار و حيله‌گر.^۸ و مسیح دروغین.^۹

۹. کافر، بر سرش نشان کفر درج است.^{۱۰}

۱۰. متکبر و مغرور،^{۱۱} زیرا که اساس کار شیطان و فرزندانش بر تکبر و غرور است، چندان که شیطان به سبب غرورش از بهشت عدن رانده شد.^{۱۲}

۱۱. انسان

۱۲. انسانی از زمین.^{۱۳}

1. the wilful king

2. the profane and wicked prince of Israel

3. the angel of the bottomless pit

4. the king of Babylon

۵. دانیال، ۸: ۲۳، ۹: ۲۴، ۱۱: ۳۶؛ حزقیال، ۲۱: ۲۵-۲۷، ۲۸: ۱۲؛ زکریا، ۵: ۶، ۱۳: ۴؛ مکاشفه، ۸: ۱۰، ۹: ۱، ۱۴: ۱۸

۱۸. دوم تسالونیکیان، ۲: ۱۱؛ متی، ۱۲: ۴۳؛ ارمیا، ۴: ۷، ۴۹: ۵۱؛ اشعیا، ۱۰: ۱۲، ۱۱: ۱۳، ۱۴: ۴، ۱۶: ۴؛ و نیز:

Pink, A.W., *The Antichrist* . . . , pp.2,14,19,23,25.

6. the idol shepherd

7. Pink, A.W., *The Antichrist* . . . , p.24.

۸. مزامیر، ۵: ۶؛ دانیال، ۹: ۲۷؛ و نیز:

Pink, A.W., *The Antichrist* . . . , p.5; *The Bloody and Deceitful Man*.

۹. هینلز، جان آر، فرهنگ ادیان جهان، قم، مرکز مطالعات و تحقیقات ادیان و مذاهب، ۱۳۸۶ش، ص ۲۸۶؛ و

نیز:

Ston, M.E., "Antichrist", p.194.

۱۰. مکاشفه، ۱۳: ۱، ۵.

۱۱. دانیال، ۸: ۲۵، ۱۱: ۳۶، ۳۷: ۴؛ مکاشفه، ۱۳: ۵.

12. Russell, J.B., *Satan* . . . , p.25.

۱۳. مزامیر، ۱۰: ۱۸؛ مکاشفه، ۷: ۱۳، ۱۳: ۲، ۷: ۱۴؛ زکریا، ۷: ۱۴.

۱۳. انسان نیرومند و جبار.^۱
۱۴. دشمن.^۲
۱۵. آشور.^۳
۱۶. شاخه مکروه.^۴
۱۷. انسان پست، فاسد و حقیر.^۵

نسبت ضد مسیح با شیطان

براساس آیات مکاشفه‌ای کتاب مقدس، میان شخصیت دجال و شیطان تمایز وجود دارد و دجال یکی از برترین فرزندان شیطان است.

«اژدهای بزرگ انداخته شد، یعنی آن مار قدیمی که به ابلیس و شیطان مسمی است که تمام ربع مسکون را می‌فریبد. او بر زمین انداخته شد و فرشتگانش با وی انداخته شدند».^۶

تحقق خواست شیطان به وسیله دجال صورت می‌گیرد. شیطان فرمان‌روا و حاکم دنیا است و می‌تواند نیروی لازم برای چیرگی و حکومت بر امت‌ها و ... را به فرزند شریرش دجال بدهد. از نمونه‌های تمایز میان دجال و شیطان، می‌توان به باب اول کتاب اشعیا^۷ اشاره کرد که در آن آمده است که در آن روز خداوند به شمشیر عظیم محکم خود، آن مار تیزرو، لویاتان را سزا خواهد داد و آن اژدها را که در دریا است، خواهد کشت. ظهور دجال با هر نوع قوت، آیات و عجایب دروغ، عمل شیطان است. در زمان آخر برخی از ایمان برمی‌گردند و به ارواح مظل و تعالیم شیاطین گوش فرا خواهند داد. بدین ترتیب، با توجه

۱. مزامیر، ۵۲: ۱، ۷: ۱۴۰، ۱: ۱۲.

۲. مزامیر، ۵۵: ۳، ۲۱: ۷۴-۸، ۱۰: ۱۰؛ مراثنی، ۴: ۱۲.

۳. اشعیا، ۱۰: ۵، ۱۲، ۲۰؛ ۳۰: ۳۳؛ اعداد، ۲۴: ۲۲؛ میکاه، ۵: ۶.

۴. اشعیا، ۱۴: ۱۹؛ ۲۵: ۵؛ ۲: ۴؛ زکریا، ۳: ۸؛ ۶: ۱۲.

۵. دانیال، ۱۱: ۲۱؛ و نیز نک:

Pink, A.W., *The Antichrist . . .*, pp.5,7,8,9,10,12,13,18,22.

۶. مکاشفه، ۱۲: ۹.

۷. ۲۷: ۱.

به آیات مختلف کتاب مقدس در می‌یابیم که مار و اژدها (شیطان و دجال) از یکدیگر متمایز و در عین حال با یکدیگر پیوند دارند، یعنی هر یک شخصیتی جدا از یکدیگرند و این خود بیانگر آن است که شیطان فرزندان بسیاری دارد که در زمان پایانی به زمین خواهند آمد و در میان ایشان دجال هولناک‌ترین آنها، هتک کننده حرمت خداوند و برهم زننده نظم الهی خواهد بود. ضد مسیح و پیروانش آزادانه با خدا و نقشه‌هایش مخالفت و دشمنی می‌کنند.^۱

مقایسه عیسی مسیح با مسیح دروغین

در مقایسه عیسی مسیح با مسیح دروغین یا ضد مسیح نیز نکات چندی به شرح زیر به نظر می‌رسد:

۱. از ضد مسیح به عنوان وحش نام برده شده، در حالی که مسیح حقیقی به صورت بره‌ای توصیف شده است که گناهان جهان را برمی‌دارد و گناهکاران را آزاد می‌کند. وحش خدمتکار و بنده گناه، و بسیار درنده‌خو است اما بره نشان‌دهنده محبت و مهربانی مسیح و معصومیت او می‌باشد.^۲

۲. ضد مسیح از ارکان اصلی تثلیث شر و نامقدس (شیطان، ضد مسیح و پیامبر دروغین) به‌شمار می‌آید و در مقابل، عیسی مسیح رکن دوم تثلیث مقدس در مسیحیت است.^۳

۳. در زمان حاکمیت دجال، شرارت و پلیدی از حد و اندازه می‌گذرد و تا زمانی که او بر سریر قدرت است، شرارت نیز در اوج خود خواهد بود. دوره او همراه با مصیبت و رنج عظیم است، چنان‌که در کتاب مقدس نیز آمده است: «... این هنگام، زمان مصیبت بزرگی است، آن چنان که از ابتدای عالم نشده و نخواهد شد»^۴ و این دوران به طور کامل دوره

۱. دوم تسالونیکیان، ۲: ۱۰؛ پیدایش، ۳: ۱۵؛ اول تیموتائوس، ۴: ۱؛ و نیز نک:

Bourguignon, E., "Devil", *Encyclopaedia Americana*, USA, Scholastic Library Publishing, Inc., 2006, vol.9, p.36; Flinn, K.F., *Encyclopedia of Catholicism*, J. Gordon Melton (ed.), New York, 2007, p.226.

۲. عبرانیان، ۷: ۲۶؛ و نیز:

Pink, A.W., *From . . .*, p.2.

3. *Ibid*, p.47.

۴. متی، ۲۴: ۲۰.

تباهی، گمراهی و ضلالت بشریت خواهد بود. اما حکومت مسیح، حکومتی جهانی، پر از عدالت، هدایت و روشنی به سوی خداوند است. او بی گناه و قدیس بوده و هست، حال آنکه مسیح شیطانی نه تنها بی گناه نیست، بلکه مظهر گناه و فرزند شرارت و هلاکت است.

۴. عیسی مسیح تابع شریعت بود،^۱ اما دجال مخالف همه قوانین و شرایع، و خود یک بی قانونی و ارتداد بزرگ است. در کتاب مقدس از زبان عیسی مسیح آمده است: «اینک می‌آیم تا اراده تو را، ای خدا به انجام رسانم»^۲ و درباره دجال چنین گفته می‌شود که: «او به میل خود رفتار می‌کند».^۳ هم‌چنین از زبان مسیح می‌خوانیم: «من به اسم پدر خود آمدم، قبول نمی‌کنید، اما دیگری (دجال) به نام خود بیاید و او را قبول می‌کنید».^۴

۵. عیسی مسیح با القابی چون پسر انسان،^۵ قدوس^۶ (به معنای مولود مقدس، قدوس خدا و عادل)، حیات^۷ (یعنی کسی که به او ایمان آورد، اگر مرده باشد از گمراهی زنده می‌شود)، نجات دهنده،^۸ بنده و بره خدا^۱ خوانده شده است. از دید مسیحیان، بره قربانی شده به

۱. غلاطیان، ۴: ۴.

۲. عبرانیان، ۱۰: ۹.

۳. دانیال، ۸: ۲۴؛ و نیز:

Pink, A.W., *From . . .*, p.4.

۴. ۵: ۴۳.

۵. ویوانت، دیوس، *خدای زنده*، ترجمه واتیکان، بی جا، ۱۹۸۰م، ج ۱، ص ۵۳؛ ناردو، دان، *پیدایش مسیحیت*، ترجمه مهدی حقیقت خواه، تهران، ققنوس، ۱۳۸۷ش، ص ۲۹؛ کارپنتر، هامفری، عیسی، *ترجمه حسن کامشاد*، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۸۰ش، ص ۱۵۵؛ و نیز:

Lacugna, M.C., "Trinity", *The Encyclopedia of Religion*, Mircea Eliade(ed.), New York, Macmillan Publishing Company, 1987, vol.15, pp.53- 57; Risto, Jukko, *Trinity in Unity in Christian-Muslim Relations The Work of The Pontifical Council For Interreligious Dialogue*, Leiden, Brill, 2007, vol.1, pp.180,181.

۶. لوقا، ۱: ۳۵؛ اعمال رسولان، ۳: ۱۴؛ ۴: ۲۷.

۷. یوحنا، ۱: ۲۵.

۸. مرقس، ۱۶: ۶؛ و نیز:

Arnold, E., p.36; Shelly, R., pp.55, 57; Pannenberg, W., *Jesus, God and Man*, LiWilkins & D.A. Prlebe(trans.), Pennsylvania, Westminster Press, 1968, p.43; Bromiley, G.W., "God", *The International Standard Bible Encyclopedia*,

نشانه‌ای روی صلیب تبدیل می‌شود، صلیبی که جهان را از تسلط رئیس آن (شیطان) می‌رهاند. بره بدون هیچ مقاومت و مخالفتی قربانی شدن را پذیرفت، زیرا مهربان و نجات دهنده است. در مقابل دجال با القابی چون مرد شیرین، فرزند هلاکت، پلید و ناپاک، گمراه کننده و ... خوانده می‌شود.

۶. ضد مسیح وسیله شیطان و برتر از همه پسران او است. وجودش کمتر از شیطان نیست و بدل اوست، در حالی که مسیح قوی‌ترین، و مافوق پسران خدا است. برخلاف که عیسی مسیح که از یک باکره به واسطه روح القدس زاده شد، دجال از یک فاحشه به واسطه روحی اهریمنی متولد می‌شود.

۷. همان طور که مسیح به اورشلیم می‌آید، ضد مسیح نیز به اورشلیم خواهد آمد و با فریب دادن یهودیان از سوی ایشان مورد تقدیس واقع می‌شود و در طول پادشاهی‌اش دوباره معبد را بنا می‌کند. او بر تخت پادشاهی سلیمان می‌نشیند، به همه مقدسات توهین می‌کند و خود را به عنوان تنها کاهن و پادشاه معبد نشان می‌دهد. او حاکمان زمین را با هدف خویش تغییر می‌دهد.

مصیبت عظیم

ضد مسیح با عمل شیطان می‌آید. او شخصی است که مسیح و بازگشت جسمانی‌اش را انکار می‌کند و یک حاکم جهانی و از خاندان داود یا اسرائیل است که خود را به عنوان مسیحا معرفی می‌کند. وی خیمه‌های ملوکانه خویش را در کوه مجید مقدس در میان دو دریا بر پا خواهد کرد و موافق اراده خود عمل می‌کند. ضد مسیح رئیس شریر اسرائیل است که به زخم مهلک مجروح می‌شود، اما نجات می‌یابد و با اسرائیل پیمان می‌بندد، به اسم خود می‌آید و او را می‌پذیرند و به مدت ۴۲ ماه حکومت می‌کند. به گفته انجیل، موافقت‌نامه صلحی به مدت ۷ سال نقشی محوری در ادعای ضد مسیح در رهبری جهان دارد که بحران خاورمیانه را به طور موقت حل می‌کند. کوه موریاد در اورشلیم که زمانی معبد یهودیان در آن قرار داشت و همان جا که قبه الصخره کنونی وجود دارد، نقطه کانونی خواهد بود. سه

Geoffrey W. Bromiley(ed.), Michigan, W.B. Eerdmaans Publishing Company, 1979, vol.2, p.502.

۱. یوحنا، ۱: ۲۹، اشعیا، ۴۲: ۱-۹، ۴۹: ۷-۱۱، ۴۰: ۱۱، ۲۵: ۱۳-۱۵، ۵۳: ۱-۱۲.

سال و نیم پس از انعقاد پیمان، ضد مسیح آن را لغو خواهد کرد و بیت المقدس را پایتخت بین‌المللی خویش قرار می‌دهد و غیر از پرستش خود و تصویر عرفانش، تمام ادیان را ممنوع خواهد نمود. این شمایل به طریقی خاص نیرو می‌گیرد و تکلم می‌کند و سبب کشته شدن مخالفانش می‌گردد. عیسی مسیح در این باره گفته است: «این هنگام، زمان مصیبت بزرگ است، آن‌چنان که از ابتدای عالم نشده و نخواهد شد».^۱ دجال پادشاهی است که خویشتن را از همه خدایان برتر می‌داند و بزرگ‌تر می‌نماید و بر علیه خدای خدایان سخنان عجیب می‌گوید. وی به معبد خدا وارد می‌شود و به جای خدا در هیکل می‌نشیند و آنجا را بی حرمت می‌سازد و پرستش خداوند را ممنوع می‌کند. آنگاه سرزمین‌های بسیاری را ویران می‌سازد و بر اقوام و امتهای تسلط پیدا می‌کند. وی با مقدسان می‌جنگد، قوت او عظیم می‌شود، و این عطیه‌ای از جانب شیطان به او است. عجایب بسیار اشاره به عجاییب ماوراء الطبیعی است که مردم را برای پذیرفتن ناراستی فریب می‌دهد. حکومت دجال، دوران مصیبت و غم عظیم است. دوران فریب دوره آسانی نیست، همان‌گونه عیسی در انجیل متی^۲ تأکید می‌کند که در روزهای آخر فریب دینی به قدری گسترده است که حتی برای برگزیدگان (ایمانداران مطیع) نیز تشخیص راستی از ناراستی دشوار می‌شود. در پایان این دوران، شیطان بسیاری از امتهای را در آرماگدون (هرمجدون)^۳ به رهبری ضد مسیح جمع‌آوری می‌کند و جنگی را بر علیه خدا و قوم او به راه می‌اندازد که تمام جهان در آن درگیر خواهند شد. هنگامی که آن زمان آید، مسیح باز می‌گردد و از طریق نیروهای فوق طبیعی برای نابودی ضد مسیح و لشگریان او و تمامی کسانی که تابع انجیل نیستند، عمل خواهد کرد. مسیح شیطان را اسیر می‌کند و ملکوت خود را بر زمین برقرار می‌نماید.^۴ رهایی از فتنه دجال تنها در سایه ایمان به مسیح راستین محقق می‌گردد. در زمان پایانی

۱. متی، ۲۴: ۲۰.

۲. ۲۴: ۲۴.

3. Armageddon

۴. نک: نجیری، محمود، آرماگدون، ترجمه رضا عباسپور و قیس زعفرانی، تهران، هلال، ۱۳۸۶؛ میرایی، امین، «واقعه آرماگدون»، پیشگویی‌ها و آخرالزمان، تهران، موعود عصر، ۱۳۸۲ش.

۵. ۲۰: ۱-۶؛ و نیز:

شیطان به کمک ضد مسیح، با فرمان‌روایی بر ارواح مهاجر و دیوها به حاکمیت در دنیا می‌پردازد و این دوران در حقیقت تهاجمی شدید و سخت بر ضد همه خوبی‌ها و فضائل، به ویژه ادیان راستین خواهد بود.^۱ دجال بسیاری را هلاک می‌سازد و با امیر امیران مبارزه می‌کند، اما سرانجام به سختی شکست می‌خورد: «آنگاه آن بی دین ظاهر خواهد شد که عیسی‌ای خداوند، او را به نفس دهان خود هلاک خواهد نمود و به تجلی ظهور خویش او را نابود خواهد ساخت». بدین ترتیب سرانجام، آن وحش کشته می‌شود و به دریاچه آتش افروخته شده به گوگرد، همان‌جا که اژدها و نبی کاذب در آن‌اند، انداخته می‌شود و مابقی به شمشیری که از دهان اسب سوار بیرون می‌آید، کشته می‌شوند و تمامی پرندگان از گوشت ایشان سیر می‌شوند و شریر تا ابدآباد در هاویه معذب خواهد بود.^۲

برخی از نمادهای ضد مسیح

۱. عدد ۶۶۶: بنابر کتاب مکاشفه، «... عدد وحش، عدد انسان است و عددش ششصد و شصت و شش است».^۳ مهم‌ترین نشانه و نماد دجال عدد ۶۶۶، معروف به عدد وحش است. برخی از آباء کلیسا برای رمزگشایی این عدد افراد گوناگون را به عنوان دجال نام برده‌اند. برای مثال ایرنائوس، برای رمزگشایی آن نام امپراطور زمان خود را برای دجال در نظر گرفت. از آن دوره به بعد تفاسیر مختلفی درباره اطلاق این عدد به افراد و جریانات مختلف صورت گرفته است.^۴

برخی نشانی‌های الکترونیکی را که در اینترنت رواج یافته و به صورت (www)، مخفف World Wide Web می‌باشد را برابر با عدد ۶۶۶ در نظر می‌گیرند، چون حرف

1. Molinari, P., "Devils Advocate", *The New Catholic Encyclopedia*, Thomas Carson & Joann Cerrito (eds.), New York, Thomson, 2003, vol.4, p.705.

۲. حزقیال، ۲۱: ۲۵-۲۷؛ دانیال، ۸: ۱۲، ۲۴، ۹: ۲۵ و ۲۷، ۱۱: ۳۰-۳۶، ۴۵؛ مکاشفه، ۱۳: ۷، ۱۴-۱۵؛ ۱۶: ۱۶ و ۱۹؛ ۱۵-۲۱؛ متی، ۲۴: ۱۵، ۲۱؛ دوم تسالونیکیان، ۲: ۳-۱۲؛ اول تسالونیکیان، ۴: ۱۶؛ یعقوب، ۱: ۲۱؛ ۱۹؛ و نیز:

Pink, A.W., *The Antichrist A . . .*, pp. 22, 23, 31, 32, 42.

۳. مکاشفه، ۱۳: ۱۸.

4. Davidson, F., vol.2, p.1185; Hughes, Kevin, *Constructing Antichrist*, USA, The Catholic University of America Press, 2005, p.30; Wongwantanec, Linna, 666, USA, Iuniverse Inc., 2004, p.290; Black, M. & Rowly, H.H, vol.2, p.1053.

عبری waw/vav با w نشان داده می‌شود و در الفبای عبری جدید هر یک از حروف دارای عدد و شماره‌ای است و حرف W با عدد ۶ مشخص می‌شود، از این رو WWW را می‌توان ۶۶۶ در نظر گرفت. گروهی دیگر بارکدی که بر اجناس و کالاها درج است را اشاره‌ای به عدد ۶۶۶ می‌دانند، زیرا در هر بارکد سه خط در چپ، راست و وسط به صورت دو خط بلند قرار دارد که هر یک از آنها بیانگر عدد ۶ می‌باشند. باتوجه به مکاشفه یوحنا، دجال نشانی دارد که هرکس آن را بر دست راست یا پیشانی خود نداشته باشد قادر به خرید و فروش نیست، و این نشان همان عدد ۶۶۶ است. برخی دیگر ابجد انسان در عبری را ۶۶۶ گفته‌اند.^۱

۲. صلیب وارونه: معروف به صلیب سنت پیتر، که براساس تفکرات ضد مسیحی، نشان خصومت با دین مسیحیت و توهین به آن است. سنت پیتر فردی بود که وارونه مصلوب شد.^۲

۳. صلیب شکسته: این علامت نشانه تمسخر و توهین به نماد دین مسیحیت است.

منابع

- آرمسترانگ، کرن، *خداشناسی از ابراهیم تا کنون (دین یهود، مسیحیت و اسلام)*، ترجمه محسن سپهر، تهران، مرکز، ۱۳۸۲ ش.
- اگریدی، جوان، *مسیحیت و بدعت ها*، ترجمه عبدالرحیم سلیمانی اردستانی، قم، مؤسسه فرهنگی طه، ۱۳۷۷ ش.
- تلیخ، پل، *الهیات سیستماتیک*، ترجمه محسن سپهر، تهران، مرکز، ۱۳۸۲ ش.
- توفیقی، حسین، «هزاره گرایی در فلسفه تاریخ مسیحیت»، *پیشگویی‌ها و آخرالزمان (مجموعه مقالات)*، تهران، موعود عصر، ۱۳۸۲ ش.
- تیسن، هنری، *الهیات مسیحی*، ترجمه ط. میکائیلیان، قم، حیات ابدی، بی تا.

۱. هالسل، گریس، *یدالله (چرا ایالات متحده امریکا برای اسرائیل از منافع خود می‌گذرد؟)*، ترجمه محمد سماک و قیس زعفرانی، تهران، هلال، ۱۳۸۴ ش، ص ۴۷.
۲. میت فورد، میراندا بروس، *فرهنگ مصور نمادها و نشانه‌ها در جهان*، ترجمه ابوالقاسم دادور و زهرا تاران، تهران، کلهر، ۱۳۸۸ ش، ص ۲۲.

3. Swastika

- رابرتسون، آرچیبالد، عیسی اسطوره یا تاریخ، ترجمه حسین توفیقی، قم، مرکز مطالعات و تحقیقات ادیان و مذاهب، ۱۳۷۷ش.
- عقاد، عباس محمود، حیات‌المسیح، قاهره، دار نهضة، ۱۹۹۶م.
- کارپنتر، هامفری، عیسی، ترجمه حسن کامشاد، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۸۰ش.
- میت فورد، میراندا بروس، فرهنگ مصور نمادها و نشانه‌ها در جهان، ترجمه ابوالقاسم دادور و زهرا تاران، تهران، کلههر، ۱۳۸۸ش.
- میرایی، امین، «واقعه آرماگدون»، پیشگویی‌ها و آخرالزمان، تهران، موعود عصر، ۱۳۸۲ش.
- ناردو، دان، پیدایش مسیحیت، ترجمه مهدی حقیقت خواه، تهران، ققنوس، ۱۳۸۷ش.
- نجیری، محمود، آرماگدون، ترجمه رضا عباسپور و قیس زعفرانی، تهران، هلال، ۱۳۸۶ش.
- ویوانت، دیوس، خدای زنده، ترجمه واتیکان، بی جا، ۱۹۸۰م.
- هالسل، گریس، یدالله (چرا ایالات متحده امریکا برای اسرائیل از منافع خود می‌گذرد؟)، ترجمه محمد سماک و قیس زعفرانی، تهران، هلال، ۱۳۸۴ش.
- هینلز، جان آر، فرهنگ ادیان جهان، قم، مرکز مطالعات و تحقیقات ادیان و مذاهب، ۱۳۸۶ش.
- Arnold, E., *Gods Revolution*, USA, Plough Publishing House, 2007.
- Black, M, & Rowly, H.H., *Peakes Commentary on The Bible*, London, Routledge, 2001, vol.2.
- Bromiley, G.W., "God", *The International Standard Bible Encyclopedia*, Geoffrey W. Bromiley(ed.), Michigan, W.B. Eerdmans Publishing Company, 1979, vol.2.
- Brown, S.F., *World Religions*, New Delhi, Viva Books, 2008, vol.4.
- Bourguignon, E., "Devil", *Encyclopaedia Americana*, USA, Scholastic Library Publishing, 2006, vol.9.
- Bousset, W., "Antichrist", *Encyclopaedia Britannica*, Cambridge, Cambridge University Press, 1915, vol.2.
- Idem, "Antichrist", *Encyclopaedia of Religion and Ethics*, James Hastings (ed.), Edinburgh, T&T. Clark, 1980, vol.1.
- Darrade, D., *The Anti-Christ Exposit*, USA, Teach Services, 1995.
- Davidson, F., *The New Bible Commentary*, Michigan, W.B. Eerdmans Publishing Company, 1953, vol.2.
- Fausset, A. R., "Definition for Antichrist", *The New Bible Dictionary*, USA, W.B. Eerdmans Publishing Company, 1878.
- Flinn, K. F., *Encyclopedia of Catholicism*, J. Gordon Melton(ed.), New York, 2007.
- Grant, F.C., "Antichrist", *Encyclopaedia Americana*, USA, Scholastic Library Publishing, 2006, vol.2.
- Gedpes, L.W., "Macciah", *The Catholic Encyclopedia*, Charles G. Herbermann(ed.), New York, Robert Appleton Company, 1970, vol.10.
- Hughes, K., *Constructing Antichrist*, USA, The Catholic University of America Press, 2005.

- Jenks, G.C., *The Origins and Early Development of the Antichrist Myth*, New York, University Queensland, 1991.
- Lacugna, M. Catherine, "Trinity", *The Encyclopedia of Religion*, Mircea Eliade(ed.), New York, Macmillan Publishing Company, 1987, vol.15.
- Mach, M., "Angls", *Encyclopedia of The Dead Sea Scrolls*, Lawrence H. Schiffman & J.C. Vanderkam(eds.), New York, Oxford University Press, 2000.
- Mas, A.J., "The Character of Jesus Christ", *The Catholic Encyclopedia*, Charles G. Herbermann(ed.), New York, Robert Appleton Company, 1970, vol.8.
- McGinn, B., "Antichrist", *Encyclopediad of Religion*, Lindsay Jones(ed.), New York, Macmillan, vol.1.
- Meredith, R.C., *Who or What is the Antichrist*, U.S.A, Living Church of God, 2000.
- Molinari, P., "Devils Advocate", *The New Catholic Encyclopedia*, Thomas Carson, Joann Cerrito(eds.), New York, Thomson, 2003, vol.4.
- Pannenberg, W., *Jesus, God and Man*, Wilkins, L. & Prlebe D.A.(trans.), Pennsylvania, The Westminster Press, 1968.
- Philips, A., "The Demonology of The Dead Scrolls", *The Dead Sea Scrolls After Fifty Year*, Peter W. Flint & J. Vanderkam(eds.), Leiden, Brill, 1993.
- Pink, A.W., *The Antichrist A Systematic Study of Satans Counterfeit Christ*, USA, Kregel Publications, 1988.
- Idem, *From The Christiam Classics Ethereal Library The Antichrhst*, USA, Kregel Publications, 1988.
- Sachar, L.A., *A History of the Jews*, New York, A.A. Knopf, 1966.
- Risto, J., *Trinity in Unity in Christian- Muslim Relations the Work of the Pontifical Council For Interreligious Dilogue*, Leiden, Brill, 2007, vol.1.
- Russell, J.B., *Lucifer, The Devil in the Middle Ages*, USA, Cornell University Press, 1984.
- Idem, *Satan The Early Christian Tradition*, USA, Cornell University Press, 1984.
- Shelly, R., *The Names of Jesus*, USA, Howard Publishing, Co., 1999.
- Ston, M.E., "Antichrist", *Encyclopadia Judaica*, F. Skolnik(ed.), New York, Thomson, 2007, vol.2.
- Thomson, J.E.H., "Antichrist", *The International Standard Bible Encyclopedia*, G.W. Bromiley(ed.), Michigan, W.B. Eerdmans Publishing Company, 1975, vol.1.
- Wongwantanec, Linna, 666, USA, Iuniverse.Inc, 2004.